

1. Eigenlijke as der bloeiwijze (dus zonder den steel van de bloeiwijze meeterekenen) steeds minder dan 15 mM lang, niet overlangs geribd. Schutbladen alle of bijna alle met regelmatig versmalden top, wel spits, doch niet in een lange, smalle punt uitgetrokken. Bloemkroon wit, rose, rood, oranje of geel, volwassen kroonbuis 9—10 mM lang, onderste zoomslip (de naar den rand der aar gekeerde) 3—4 mM breed. Stijl met inbegrip van den stempel meer dan 2 mM lang. Rijpe steenvrucht 6—7 mM lang. Kern omgekeerd eivormig, met gelobd-verbrede bovenhelft, 3-hokkig, het middelste hokje ledig, de beide andere hooger gelegen, naar onder uiteenwijkend, kleiner dan het middelste. éénzadig. Stengels afstaand kortharig, bovendien zeer vaak gestekeld. Bladeren in den regel tegenoverstaand, bij uitzondering in kransen van 3, doorgaans eirond met spitsen of toegespitsten top en plotseling in den bladsteel samengetrokken voet, zeldzamer meer langwerpig en dan met meer wigvormigen voet, al of niet gerimpeld. Opgerichte of eenigszins klimmende, sterk riekende heester, 1.00—4.00. Inheemsch in tropisch Amerika, doch voor ruim 50 jaar op Java ingevoerd en daar thans een der algemeenste heesters op droge, niet te sterk beschaduwde plaatsen van af het zeestrand tot op 1650 M zeehoogte. *Lantana Cámara* L.

Eigenlijke as der bloeiwijze (dus zonder den steel der bloeiwijze meeterekenen) ten slotte 30—60 mM lang, duidelijk overlangs geribd. Schutbladen aan den top in een lange, spitse punt uitgetrokken. Bloemkroon meestal roodpaars, volwassen kroonbuis ± 7 mM lang, onderste zoomslip (de naar den rand der aar gekeerde) $1\frac{1}{2}$ —2 mM breed. Stijl met inbegrip van den stempel minder dan 2 mM lang. Rijpe steenvrucht roodpaars, 4—5 mM lang, kern bolvormig of breed omgekeerd eivormig, ongelobd, met 2 evenwijdige, door een vrij dun tusschenschot gescheiden, éénzadige hokjes, zonder ledig hokje. Stengels langharig, ongestekeld. Bladeren meestal in kransen van 3, zelden tegenoverstaand of in kransen van 4, langwerpig met wigvormigen, in den bladsteel samengetrokken voet en gelijkmatig versmalden, spitsen top, gerimpeld. Opgerichte, zwak riekende heester. 0.75—150. Jan.—Dec. Wegranden, droge grasvelden, op vele plaatsen tusschen 10 en 800 M zeehoogte, doch over het algemeen veel minder talrijk dan de vorige soort. Een enkele maal vindt men exemplaren met witte bloemen en witte vruchten. *Poejengan*, j.; *Tjenté*, s.; *Tahi ajam*, m. *Lantana trifolia* L.

Tenslotte nog een enkel woord over de beteekenis der wetenschappelijke namen. *Lantana* leidt men wel af van het Latijnsche werkwoord *lentare*, dat buigen beteekent. *Camara* is een Amerikaansche plantennaam, *trifolia* beteekent driebladig.

B.

Buitenzorg, 11 Dec. 1912.

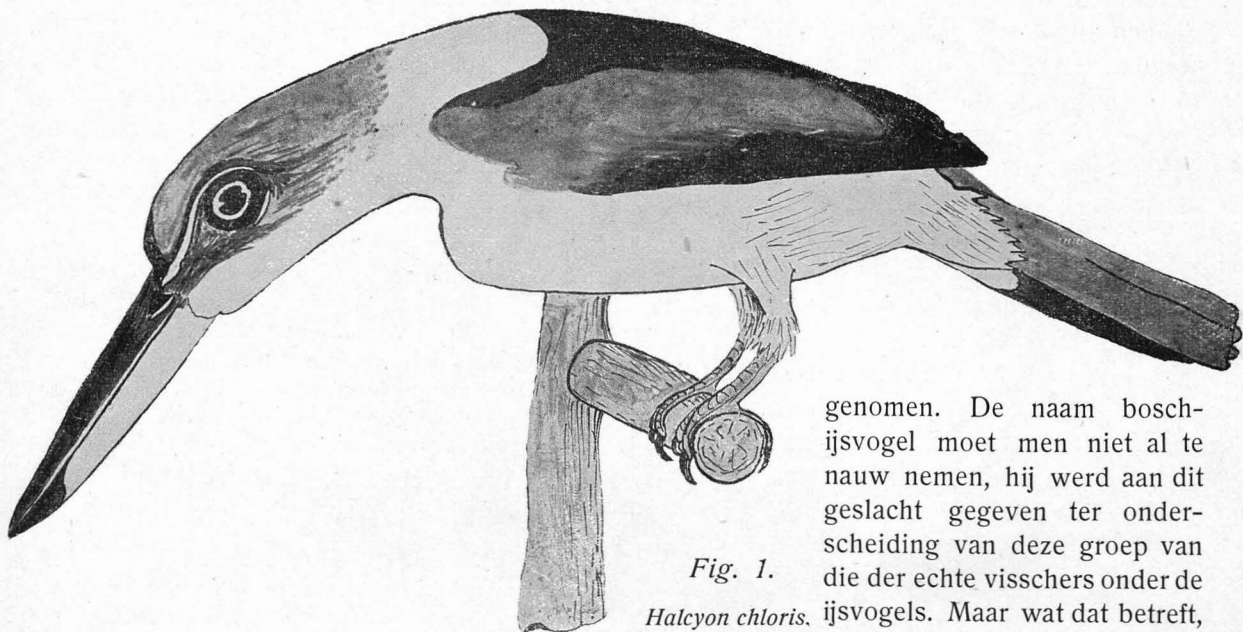
ONZE VOGELS.

IV. IJsvogels.

De naam is voor Indische vogels wel ongeschikt en daardoor moest ik dan ook meermalen van jeugdige belangstellenden hooren: „wat hebben die vogels met ijs uit te staan?” Nu eigenlijk niet veel, of het zou moeten zijn, omdat men de vaderlandsche *Alcedo ispida* L. (andere Hollandsche namen dan de algemeene van *ijsvogel* zijn me niet bekend) zeer goed kan waarnemen, als hij vischt aan de bijten der polderslooten. BREHM verklaart den naam dan ook door er aan te herinneren, dat *eis* ook kan beteekenen blauw en wijst dan op Isengrim, Eisen en ten slotte op Eis zelf, welk laatste zelfs schoon blauw zijn kan. Derhalve Eisvogel en het verholandschte IJsvogel zou dan beteekenen blauwe vogel. Daar is veel voor te zeggen, want de blauwe kleur is zeer geliefd bij deze vogelfamilie; of ge ze nu hebt uit Afrika of uit Nieuw-Guinea, blauw is één der hoofdkleuren van hun kleed.

Vandaar dan ook, dat een der meest bekende ijsvogels van Indië bij de jongens van Batavia den naam heeft gekregen van *Blauwe Jan*. Het is *Halcyon chloris* BODD. (Fig. 1) een vertegenwoordiger van een geslacht, dat men wel aanduidt met *Boschijsvogels*. Deze

vogel is een der meest bekende van deze familie in Indië en overal in den archipel waar-

genomen. De naam bosch-ijsvogel moet men niet al te nauw nemen, hij werd aan dit geslacht gegeven ter onderscheiding van deze groep van die der echte visschers onder de ijsvogels. Maar wat dat betreft, moge *Halcyon chloris*, wat

Fig. 1.
Halcyon chloris.

snavel-, vleugel- en pootvormen aangaat tot de boschbewoners behooren, naar zijn levenswijze behoort hij meer onder de visschende ijsvogels, die bij voorkeur rivieroeveren en zee-kusten bewonen. Langs de kali aan de sawah en bij de tambaks kunt ge hem dagelijks zien en — — — ook hooren. Tengké, tengké, hard en schel eenige malen herhaald, kondigen Blauwe Jan aan, of het gezelschap van eenige dier levenmakers. En niet alleen in de onmiddellijke omgeving van het water ook van uit de boomen, van een niet al te drukken weg, of op uw erf kan dat nu niet bepaald melodieus geroep u tegenklinken. De vele inlandsche namen zijn dan ook klanknabootsing van zijn roep. Uit een hier achtervolgend lijstje geven we als voorbeeld: *Tetengkè*, m.; *Kèkè*, m. (Sumatra); *Tjekakkè*, s.; *Tengkè*, j. en *Si kiki*, s. Dat *Halcyon chloris* in genoemd namenlijstje het meest genoemd wordt, is een bewijs, dat hij de algemeenste en best waargenome ijsvogel der archipel is.

Ik vermoed wel, dat de meeste der lezers dezen vogel en zijn roep dan ook wel kennen. Ter verduidelijking van de — helaas ongekleurde — teekening dienen de volgende opgaven. De totale lengte — van snavelpunt tot staarteinde bedraagt 25 cm. De donkere plaatsen op het plaatje zijn zwartblauw, de minder donkere blauw in allerlei tinten van af kobalt- tot vuilgrijsachtig blauw. De rest is wit. De pooten zijn grijs. Over de vleugels heen vallen mooie kobaltblauwe rugvederen, die in bouw iets hebben van de siervederen van een reiger. (Zie *Onze vogels III*, afl. 1 van de 2^e jrg.). De afbeelding geeft hem in den stand, waarin men hem lang achtereen op een tak, een steen, een hek kan zien zitten. Hij loert in het water of naar het gras. Plots valt hij naar beneden en keert meest met buit naar zijn observatiepost terug. De ijsvogels zijn eigenaardig voor den strijd om het bestaan toegerust. Hun vleugels zijn kort, kop en snavel zijn onevenredig groot, dus het zijn slechte vliegers. De pooten zijn zwak, bij sommige soorten zelfs zeer klein, loopers zijn het dus ook al niet. *) Men zal Blauwe Jan dan ook weinige stappen zien doen. Bepaald

*) Twee der drie teenen zijn een geheel eind met elkaar vergroeid.

zwemmen kunnen ze ook niet, al duiken ze aardig. Hun leven bestaat derhalve uit zitten, neervallen, toestooten, soms daarbij duiken, terugvliegen en weer zitten. Lang achter elkander vliegen ziet men weinig van hen, tenzij in den paartijd, waarin de gelieven elkaar luid schreeuwend achterna zitten, of liever vliegen. Bij het toestooten komt de groote, krachtige snavel te pas, een snavel, waaraan men de meeste ijsvogelsoorten dadelijk herkennen kan. Wormen, krabben, visschen, hagedissen, kevers, alles wat niet al te groot is en leeft, is hem buit en verdwijnt in de wijde zakvormige slokdarm. Hij jaagt dan ook zoowel te water als te land, in het gras als in de boomen. Een zeer vreemdsoortige bezigheid van hem melden ons VORDERMAN en Dr. KONINGSBERGER. Hij valt kippen aan door ze in volle vaart met den bek in de cloacale *) opening te vliegen. Tot nog toe is niet gebleken, wat het doel is dezer zonderlinge manoeuvre, die de arme slachtoffers dikwerf met den dood moeten bekoopen.

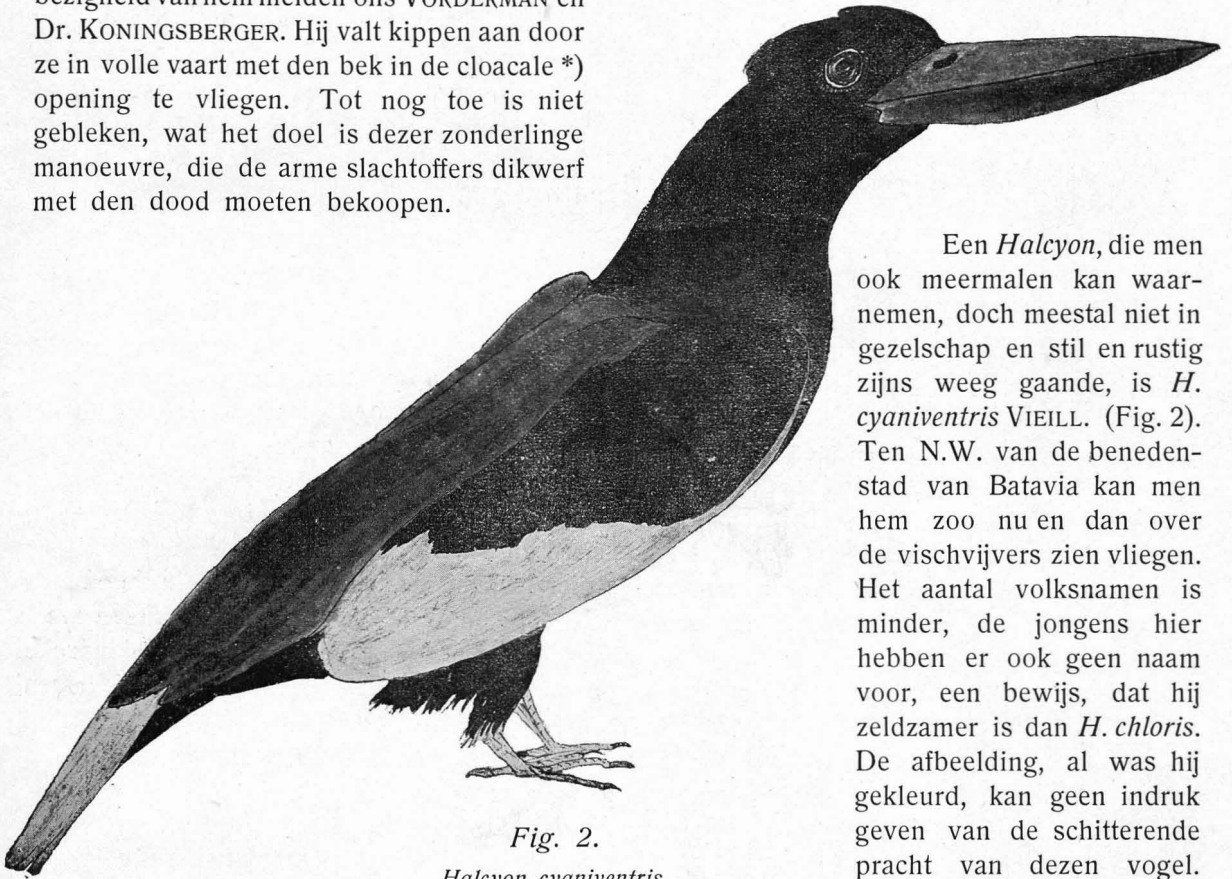

Fig. 2.
Halcyon cyaniventris.

Een *Halcyon*, die men ook meermalen kan waarnemen, doch meestal niet in gezelschap en stil en rustig zijns weeg gaande, is *H. cyaniventris* VIEILL. (Fig. 2). Ten N.W. van de benedenstad van Batavia kan men hem zoo nu en dan over de vischvijvers zien vliegen. Het aantal volksnamen is minder, de jongens hier hebben er ook geen naam voor, een bewijs, dat hij zeldzamer is dan *H. chloris*. De afbeelding, al was hij gekleurd, kan geen indruk geven van de schitterende pracht van dezen vogel. Het is brutaal van kleuren-

menging dat kleeft. Ik ben er zeker van, dat, wanneer een onzer dames de volgende kleurencombinatie in haar toilet aandurfde men haar op zijn zachtst gesproken kakelbont gekleed zou vinden. De snavel is koraalrood; kop en nek zijn zwart; kin, hals, borst en schouders kastanjebruin; de rug donker blauw met lilagloed; vleugels glanzend zwart en kobaltblauw; buik- en schenkelveeren donkerblauw; staartpenen meer kobaltkleurig; pooten lichtrood; iris bruin. En toch is er geen kwestie van disharmonie in deze kleurenmengeling, *Halcyon cyaniventris* is schitterend gekleurd, doch niet kakelbont. Het moet al een groot kunstenaar met de penseel zijn, die ons een welgelijkende afbeelding van dit schoone dier zal kunnen verschaffen. Onze afbeelding geeft in haar onvolkomenheid alleen den vogelvorm en duidt

*) Cloaca of kloak is bij vogels e.a. dieren de algemeene achterlijfsopening voor endeldarm, urine- en eileiders.

verder slechts de tinten en haar teekening aan. De lichaamsgrootte van deze *Kakkè* is ongeveer gelijk aan die van zijn beschreven verwant, de pooten zijn nog zwakker dan van deze. Zooals reeds gezegd, deze vogel is veel bedaarder en laat weinig of nooit zijn geluid hooren, waardoor hij nog meer aan de echte visschers doet denken dan *H. chloris*.

Twee jonge prauwenvoerders hebben mij eens op een Zondagmorgen in den wal van een der vele vischvijvers bij Loear Batang een nest van dezen ijsvogel uitgegraven. Het bestond uit een horizontale gang van bijna een arm lang. Een eigenlijk „nest” was er niet, het blind loopend achtergedeelte van den gang bleek voor a.s. broedplaats te moeten dienen. Een of ander vulsel, om de eieren of het broed een zacht kussen te verschaffen, werd door ons niet gevonden. Men begrijpt, dat de krachtige snavel bij het graven van den nesttunnel goede diensten bewijst. Volgens de litteratuur hebben bijna alle ijsvogels dergelijke nesten.

Ofschoon ik geen afbeelding van hem kon laten afdrukken, wijs ik nog even op een derde *Halcyon* n.l. *H. sanctus* VIG. et HORSF. Dit is een verkleinde uitgave van de eerstgenoemde *Tengkè*, in kleur en teekening bijna geheel gelijk aan de laatste. Men kan hem nog al eens aan het strand en in de onmiddellijke nabijheid er van aantreffen.

De derde afbeelding is van een grooteren ijsvogel, dien men vrij veelvuldig — in de omgeving van Mr. Cornelis tenminste — zien kan. Het is de *Pelargopsis leucocephala* GM. (Fig. 3) hier en daar genoemd met den naam *Radja oedang*, hoewel deze laatste naam ook aan andere en kleinere soorten wordt gegeven. Deze soort behoeft waarlijk in schoonheid van veeren voor de reeds beschrevenen niet onder te doen. De groote snavel is vleeschkleurig rood met zwarte punten, kop en nek zijn zilvergrauw, het voorste gedeelte van den rug, borst en schouders zijn goudgeel, bij sommige exemplaren soms meer roestkleurig. Ook de buik en de onderste staartdekvederen zijn van die kleur. De rest van den rug is blauwig wit en deze tint gescheiden van het geel door een grauwen band, die langzamerhand overgaat in het groenachtig blauw der vleugels. De staart is blauw van boven, aan de onderzijde evenals de vleugelpunten grauwzwart. De pooten zijn rood. Zijn totale lichaamslengte bedraagt wat meer dan die der vorige ijsvogels n.l. 32 cM., waarvan de snavel er alleen

Fig. 3.
Pelargopsis leucocephala.

9 krijgt. *Storchschnabler* of *Ooievaarssnavel* noemt BREHM dezen vogel dan ook en dat is niet alleen om de grootte maar ook om de kleur. Hij schijnt in het westen van onze archipel algemeen voor te komen, ik vond als vindplaatsen: Java, Sumatra, Borneo, Nias en Billiton. In het oosten moeten andere *Pelargopsis*-soorten voorkomen. Deze ijsvogel behoort tot de echte visschers, men ziet hem vrijwel altijd alleen, zijn geluid hoort men zelden of nooit. Mij persoonlijk is het geluid nog onbekend.

Fig. 4.

Alcedo meninting
naar SCHLEGEL.

Tot de vischijsvogels behoort ook het in de vierde plaats afgebeelde vogeltje, *Alcedo meninting* HORSF. (Fig. 4), meer bekend onder den tweeden naam, *Meninting*. Ook dit visschertje wordt *Radja oedang* genoemd. Dit kleine, wit en blauw gekleurde vogeltje met rossige tinten aan de onderzijde is een nauwe verwant van het vaderlandsche ijsvogeltje, *Alcedo ispida* L. Ieder, die dit laatste kent, zal dit Indische vogeltje dadelijk als een ijsvogel herkennen. Ook in levenswijze komt het geheel met de vaderlandsche soort overeen. Trouwens de term vaderlandsche had ik wel mogen vermijden, want volgens VORDERMAN komt de *A. ispida* ook hier voor en bewijst daarmee, hoe groot het verbreidingsgebied van sommige vogels — en in het bijzonder van de ijsvogels — soms zijn kan.

Fig 5.

Tanysiptera Galatea
naar W. KUHNERT.

Een korte beschrijving van de voor- naamste Indische ijsvogels wil ik niet eindigen zonder gewezen te hebben op een prachtexemplaar uit de familie, dat ook in Ned. Oost-Indië voorkomt. Het schoon gekleurde vogeltje is in figuur 5 afgebeeld. In de ornithologie is het bekend onder den naam van *Tanysiptera Galatea* GRAY. De inlandsche naam, *Sinilbai*, is uit de taal der bewoners van de eilanden om Nieuw-Guinea. Het diertje wordt vermeld als waargenomen op Nieuw-Guinea, Goram en ook op Ambon. De snavel is helder rood, kop en nek zijn hemelsblauw, evenals de lange siervederen aan den staart. De rug en de vleugels zijn donkerblauw, de overige deelen rein wit. Hij is een weinig kleiner dan onze *Tengkè*. Dit ijsvogeltje is een echt landdier, het leeft te midden der boomen en struiken en zou zich hoofdzakelijk met insecten voeden. De lange licht-blaauwe staartpennen met hun witte vlageinden worden door de Papoea's gebruikt als hoofdversierselen.

INLANDSCHE NAMEN VAN INDISCHE IJSVOGELS.

Assal, (Goram). — *Halcyon sanctus* VIG. et HORSF. (zie bovenstaande tekst).

Bakakak, (Borneo). — *Caridagrus concretus* TEMM. vrij zeldzaam, waargenomen op Java, Borneo, Billiton. Ook voor *Pelargopsis leucocephala* (zie boven).

Bangkako, m. — *Halcyon chloris* (zie bovenstaande tekst) en *Pelargopsis leucocephala* (zie boven).

Bentie, m. — *Carcineutes pulchellus* HORSF. vrij zeldzaam, waargenomen op Java.

Doö, (Celebes). — *Halcyon chloris* (zie boven).

Itowatingo, (Celebes). — *Ceyx fallax* SCHL.

- Kan*, (Aroe). — *Halcyon sanctus* (zie boven).
Kakerdardat, (Aroe). — *Todyramphus sordida* GOULD. ook op Nieuw-Guinea.
Kakè of *Kèkè*, m. — *Halcyon chloris* en *H. cyaniventris* (zie bovenstaande tekst).
Kekoewai, m. — *Caridagrus concretus* (zie boven).
Kikiskatanaän, (Celebes). — *Halcyon chloris* (zie boven),
Kinsoes, (Misool). — *Todyramphus saurophaga* GOULD.
Kwakodoedo, (Aroe). — *Tanyiptera hydrocharis* GRAY.
Manoek besi. — *Halcyon cyaniventris* (zie boven).
Manoek oerang, s. — *Alcedo meninting* en *A. beryllina* (zie tekst boven).
Meninting, j. — *Alcedo beryllina* VIEIL. Niet algemeen op Java.
Alcedo meninting HORSF. (zie tekst boven).
Meninting batoe, j.; m. — *Alcedo beryllina* (zie boven).
Meninting itam, j.; m. — *Alcedo meninting* (zie boven).
Meninting mehra, m.; j. — *Ceyx innominata* SALV. Kleine Vischijsvogels. Bruinroode kop en rug.
Waargenomen op Java, Sumatra, Borneo, Lombok, Soemba, Billiton, Nias.
Patok oedang, — *Alcedo beryllina* en *A. meninting* (zie boven).
Pebadar, m. — *Halcyon chloris* (zie boven).
Radja oedang, m. — *Halcyon chloris*, *Pelargopsis leucocephala* en *Alcedo meninting* (zie boven).
Radja oedang mehra, m. — *Halcyon coromandus* LATH., vrij zeldzaam. Waargenomen op Java,
Sumatra, Borneo, Celebes, Sangir-eilanden.
Saika, (Talaoet-eil.). — *Halcyon sanctus* (zie boven).
Sapi oedang ketjil, m. — *Ceyx innominata* (zie boven).
Si Kiki, s. — *Halcyon chloris* (zie boven).
Sinilbai, (Goram). — *Tanyiptera galatea* GRAY. (zie in de tekst boven).
Soempotito, (Celebes). — *Halcyon coromandus* LATH. (zie boven).
Tengkè, j. — *Halcyon chloris* (zie boven).
Tengkè batoe, j. — *Carcineutes pulchellus* (zie boven).
Tengkè boeto, j. — *Pelargopsis leucocephala* (zie boven).
Tengkè oerang, j. — *Halcyon cyaniventris* (zie boven).
Tetengket, j. — *Halcyon chloris* en *H. cyaniventris* (zie boven).
Tidaoet kalak, (Billiton). — *Pelargopsis leucocephala* (zie boven).
Tintin soegai, m. — *Alcedo meninting* (zie boven).
Tjekakkè, s. — *Halcyon chloris* en *H. cyaniventris* (zie boven).
Tjikakkak, j. — idem.
Tjiki, (Celebes). — idem.

A. J. K.

EEN EN ANDER OVER DE VERSPREIDING VAN VRUCHTEN EN ZADEN.

(Vervolg).

Vele viooltjes vertoonen weer een andere inrichting. Als voorbeeld is hier afgebeeld het *Boschviooltje* of 't *Welriekende viooltje* (*Viola odorata*), dat hier vaak als sierplant wordt gekweekt en in de bergstreken hier en daar verwilderd voorkomt (Fig. 9). De plant ontwikkelt een bolvormige, met drie kleppen openspringende doosvrucht. De kleppen vormen als 't ware een bootje, met dunne wanden en een dikke, gezwollen kiel, waarop in twee rijen de zaden zijn geplaatst. Deze zijn aan de onderzijde gedeeltelijk door een sappig weefsel omgeven. (Zie de afbeelding). Het ongelijkmatig opdrogen der cellen van de bootvormige kleppen heeft tengevolge, dat de wanden naar elkaar toebuigen. De zaden onder vinden nu een drukking, ongeveer op dezelfde wijze, als de pitten van de sawoe manilla, die wij tusschen duim en wijsvinger wegschieten. Hier heeft de drukking eveneens een